

Як і світовий, вітчизняний ринок похідних інструментів представлено організованим та неорганізованим сегментами. Але структура вітчизняного докорінно відрізняється від структури світового ринку. На відміну від світового ринку деривативів, де провідну роль відіграє позабіржовий сегмент, у структурі вітчизняного ринку останній становить лише 0,1% усього ринку похідних, що фактично свідчить про його початковий розвиток.

Першою суттєвою особливістю українських деривативів є відміна від зарубіжних деривативів за базисним активом. В Україні існують численні обмеження кількості базисних активів. Наше законодавство дозволяє лише три види базисних активів: цінні папери, товари або кошти, відповідно виділяється три вигляду деривативів: фондові, товарні та валютні. Однак слід зазначити, що в нормативних актах згадуються й інші активи, такі, наприклад, як «характеристики» названих базисних активів, які також можуть бути базисними активами, але тільки за певних умов. Другою важливою особливістю деривативів, дозволених до випуску в Україні, є обмеження щодо емітентів. Це стосується всіх видів деривативів. Третньою особливістю деривативів в Україні є наявність обмежень щодо місця торгівлі цими цінними паперами.

Наступна особливість деривативів в Україні полягає в повній відсутності непокритих (незабезпечених) деривативів. У світовій практиці можливе існування як покритих деривативів, тобто таких цінних паперів, на які у сторони, відповідальної за контрактом є в наявності базисний актив, так і непокритих. Українське законодавство з деривативів прямо забороняє непокриті (незабезпечені активом) деривативи.

На відміну від світового ринку, де основна кількість операцій здійснюється на позабіржовому ринку, в Україні практично всі операції з деривативами здійснюються на біржовому ринку. Причиною цього, безумовно, є нестабільна політична та економічна ситуація в країні, яка спонукає учасників ринку торгувати на більш надійних біржових майданчиках, сподіваючись таким чином захистити себе від ймовірних ризиків. На жаль, хоча ринок деривативів і характеризується постійним зростанням обсягів операцій, все ж можна констатувати низьку зацікавленість суб'єктів господарювання до їх використання у власній діяльності, що свідчить про наявність багатьох перешкод їх ефективному застосуванню. З одного боку, операції з похідними цінними паперами дають змогу мінімізувати ризики, що дозволяє підвищувати ефективність фінансової та виробничо-господарської діяльності учасників фінансового ринку. З іншого боку, операції з деривативами в країнах з перехідною економікою є досить ризиковими для всіх суб'єктів ринку похідних цінних паперів.

Отже, розвиток вітчизняного ринку деривативів гальмує та перешкоджає його функціонуванню: політична та фінансово-економічна нестабільність в Україні і низький рівень диверсифікації національного фондового ринку; низький рівень систематизованості і узгодженості норм права, що регламентують використання деривативів в Україні; відсутність дієздатної системи державного регулювання відносин на ринку похідних цінних паперів; недостатній рівень розвитку відповідної інфраструктури організованих ринків; низький рівень розвитку ринків базових фінансових інструментів; низька ліквідність та висока ризиковість виконання операцій з деривативами; низький рівень поінформованості суб'єктів господарювання про операції з похідних цінними паперами та відсутність належного рівня їх інформаційного забезпечення; незначна кількість вітчизняних компаній, які володіють достатнім обсягом власного капіталу, капіталізацією активів і запасом фінансової стійкості для реалізації фінансових операцій на міжнародних фінансових ринках; відсутність досвіду і традицій у учасників ринку щодо реалізації операцій із похідними цінними паперами; відсутність кваліфікованих фахівців, які мають достатній рівень знань для здійснення операцій з деривативами тощо.

Література:

1. Міщенко С.В. Регулювання ринку деривативів в Україні., С.В. Міщенко, В.І. Міщенко., Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. – 2016. – Т. 21., Вип. 5 (47)., С. 186-190.
2. Міщенко В.І. Використання похідних фінансових інструментів в практиці українських банків., В.І. Міщенко., Modern Transformation of Economics and Management in the Era of Globalization. – 2016., №. 7., С. 283-286.
3. International Swaps and Derivatives Association [Електронний ресурс]., Режим доступу: <http://www2.isda.org/>
4. Пономаренко І.В. Глобальний ринок деривативів: сучасний стан та перспективи розвитку., І.В. Пономаренко, І.І. Віннікова., Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – Вип. 14., Ч. 3., С. 22-26.
5. Amounts outstanding of over-the-counter (OTC) derivatives [Електронний ресурс]., Режим доступу: <http://www.bis.org/statistics/derdetailed.htm>
6. Шелудько В. Сучасні тенденції розвитку світового ринку деривативів., В. Шелудько, В. Вірченко., Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2015., №. 10 (163)., С. 81-87.
7. Забоєнко В.О. Перспективи розвитку ринку деривативів в Україні., В.О. Забоєнко, М.Є. Трудова., Вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. – 2016., №. 10., С. 783-786.
8. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [Електронний ресурс]., Режим доступу: <http://www.nssmc.gov.ua/>

JEL: C13, L81

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПОКАЗНИКІВ ОЦІНКИ РІВНЯ ВНУТРІШНЬОЇ АНТИКРИЗОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ РОЗДІРІБНОЇ ТОРГІВЛІ / FORMATION OF THE SYSTEM OF INDICATORS FOR EVALUATION OF THE INTERNAL ANTI-CRISIS STABILITY LEVEL OF TRADE ENTERPRISES

Жилякова О.В., канд. екон. наук
Харківський державний університет харчування та торгівлі, Україна

Учасник конференції

У статті досліджено сучасне трактування поняття антикризова стійкість підприємства, дано авторське визначення. Викладено послідовність формування системи показників оцінки рівня внутрішньої антикризової стійкості підприємства роздрібною торгівлю, яка враховує галузеву специфіку торговельної галузі та дозволяє на основі встановленої зони внутрішньої антикризової стійкості визначити ключові домінанти стратегічного розвитку підприємства з урахуванням внутрішніх здатностей та можливостей.

Ключові слова: антикризова стійкість, показники оцінки, антикризова стратегія, антикризове управління.

Introduction. In current crisis conditions of the trade enterprises functioning, it is important to develop and implement an effective anti-crisis strategy. This article deals with the theoretical and practical issues of anti-crisis stability of the trade enterprises.

Purpose. To explore the essence of the word "anti-crisis stability" as the key descriptor of the anti-crisis strategy as well as to develop a methodological approach for identifying the level of anti-crisis stability.

Methods. Analysis, synthesis, generalization, abstraction and structuring.

Results. Researching the scientific views has proved the complex nature of the "anti-crisis stability" definition. In our view, anti-crisis stability the ability of the socioeconomic system to maintain the balance of its elements by timely addressing a wide range of managerial, financial, trading, operational, marketing, socio-psychological and informational problems, in accordance with changes in the parameters of the environment, which leads to a system upgrade and provides its stable and high result. A methodological tool is recommended for evaluation the level of anti-crisis stability. The results of this assessment provide a broad information platform to determine a strategic vector of anti-crisis measures. Determining a true vector of strategic changes, in this aspect, becomes the basis for the development and implementation of an effective mechanism for enterprise crisis management nowadays.

Keywords: enterprise, evaluation, anti-crisis strategy, crisis management, anti-crisis stability.

Характерні для сучасних умов тенденції посилення світових кризових явищ та їх негативний вплив на діяльність суб'єктів господарювання, останнім часом привертають увагу до вирішення проблем антикризового управління підприємством все більшого числа як вітчизняних так і закордонних науковців.

Підкреслюючи необхідність комплексного підходу при формуванні антикризової стратегії, заслуговує на увагу підхід кола вчених: А. Зуб [1], В. Коюда [2], В. Король [3], О. Коваленко [4], які в якості ключового індикатора застосовують такий агрегований показник як «антикризова стійкість». Поряд із тим, в полі наукових досліджень все ж таки залишаються неоднозначними ряд питань, пов'язаних із визначенням як сутності самого поняття «антикризова стійкість» так і відсутністю комплексного методичного підходу до її оцінювання враховуючи специфіку діяльності підприємств роздрібною торгівлі.

Звертає на себе увагу погляд А.Т. Зуб [1, с. 221], який, пов'язуючи «стійкість» із «рівновагою» характеризує антикризову стійкість підприємства як здатність об'єкта повертатися в стан економічної рівноваги після того, як воно було виведено з нього негативними дестабілізуючими впливами, викликаними кризою». Безумовно, рівновага пов'язана з дією на деяку систему різних внутрішніх і зовнішніх сил, а система реагує на них, протидіючи і намагаючись зберегти свої основні параметри.

Розглядаючи антикризову стійкість як «комплекс заходів, спрямованих на протистояння кризовим явищам» В.А. Рогова [5, с. 70] наголошує на тому, що «антикризова стійкість вказує на відсоток економічної незалежності підприємства». На наш погляд, такий підхід є досить аргументованим, оскільки чим вищим є рівень економічної незалежності підприємства роздрібною торгівлі, тим вище його здатність до успішного розвитку. Поряд із тим, в умовах підвищеної турбулентності зовнішнього середовища зміст антикризової стійкості підприємства роздрібною торгівлі дещо розширюється, зважаючи на широкий спектр як внутрішніх, так і факторів та можливостей самого суб'єкта господарювання підтримувати рівновагу між внутрішнім функціонуванням та дестабілізуючим впливом факторів зовнішнього середовища.

Вартий уваги погляд колективу науковців, які в якості ключових характеристик категорії «антикризова стійкість» визначають здатність підприємства функціонувати та розвиватись, зберігати баланс між зовнішнім та внутрішнім середовищем. За такого визначення, підтримка збалансованості між зовнішнім та внутрішнім середовищем є гарантом забезпечення довгострокового розвитку підприємства роздрібною торгівлі в межах допустимого рангу турбулентності середовища.

Враховуючи широкий спектр можливих внутрішніх проблем (табл. 1) та різноманітність зовнішніх передумов, які можуть порушувати антикризову стійкість підприємства роздрібною торгівлі, слід виділяти внутрішню антикризову стійкість, під якою нами розуміється здатність соціально-економічної системи підтримувати збалансованість її елементів за рахунок своєчасного вирішення широкого спектру управлінських, фінансових, торгово-операційних, маркетингових, соціально-психологічних та інформаційних проблем, відповідно до зміни параметрів зовнішнього середовища, що призводить до оновлення системи та забезпечує стабільно високий результат її функціонування та стійкий розвиток. На наш погляд, саме такий комплексний підхід до розуміння сутності антикризової стійкості підприємства роздрібною торгівлі дозволить всебічно врахувати всі внутрішні проблеми та зовнішні передумови при формуванні ефективної антикризової стратегії.

Вважаючи на те, що кризові ситуації багатолікі, виникають в різний час та різних сферах діяльності підприємства роздрібною торгівлі, проявляються в різній формі досить гостро постає питання оцінки антикризової стійкості, яка визначає здатність суб'єкта господарювання оперативно підходити до вирішення широкого спектру внутрішніх проблем, які враховують функціональну специфіку підприємств сфери торгівлі. На наш погляд встановлення цільових детермінант саме за такими групами внутрішніх проблем дозволить комплексно оцінити рівень внутрішньої антикризової стійкості підприємства роздрібною торгівлі оскільки інтегрує ключові сфери управлінської діяльності, та, відповідно створює інформаційне підґрунтя для обґрунтованого визначення цільових критеріїв її зміцнення та формування переліку антикризових заходів.

Для формування системи показників оцінки рівня внутрішньої антикризової стійкості підприємства роздрібною торгівлі було залучено експертів в кількості 50 провідних керівників торговельних мереж в Україні та Харківській області. Кожному респонденту було запропоновано заповнити анкету, в якій необхідно було висловити власну думку відносно включення показників до системи, на основі яких можливо встановлення проблем, що можуть вплинути на порушення антикризової стійкості підприємства роздрібною торгівлі. Була узагальнена система показників оцінки внутрішньої антикризової стійкості торговельного підприємства та запропоновано експертами методику їх розрахунку.

Так, наприклад, в систему оцінки якості вирішення фінансових проблем, що впливають на антикризову стійкість підприємства роздрібною торгівлі було включено наступні індикатори оцінки: рентабельність власного капіталу, коефіцієнт оборотності власного капіталу, період окупності власного капіталу, коефіцієнт загальної ліквідності, коефіцієнт швидкої ліквідності, коефіцієнт абсолютної ліквідності, коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами, коефіцієнт мобільності активів, маневреність робочого капіталу, загальний коефіцієнт покриття, коефіцієнт оборотності активів, коефіцієнт автономії, коефіцієнт фінансової залежності, коефіцієнт платоспроможності, коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості, період погашення дебіторської заборгованості, темп стійкого зростання, рентабельність продаж, коефіцієнт реінвестування, коефіцієнт фінансової стабільності, коефіцієнт фінансової капіталізації.

Табл. 1.

Внутрішні проблеми, які порушують антикризову стійкість підприємства роздрібною торгівлі

Група проблем	Сутність проблеми
Управлінські проблеми	<ul style="list-style-type: none"> - неефективна структура управління; - низька кваліфікація кадрів; - неефективний менеджмент; - відсутність гнучкості, мобільності та оперативності в управлінні; - невідповідність стратегії і тактики в управлінні; - відсутність системності та комплексності в управлінні; - неефективне від використання сучасних форм, методів і механізмів управління підприємством.
Фінансові проблеми	<ul style="list-style-type: none"> - нестача власного капіталу; - низька ліквідність балансу; - низька мобільність капіталу; - низька оборотність оборотних активів; - неефективність залучених джерел фінансових коштів; - зростання боргових зобов'язань; - високий рівень дебіторської заборгованості; - низька фінансова стабільність.
Торгово-операційні проблеми	<ul style="list-style-type: none"> - неефективна постачальницько-збутова діяльність - низька функціональність торговельного залу; - неефективні бізнес-логістика основних торговельних процесів; - низька ефективність мерчандайзингу; - високий рівень витратоємкості товарообороту; - відсутність дисципліни при формуванні товарних запасів; - повільна оборотність товарних запасів; - висока плинність торгово-операційного персоналу.
Маркетингові проблеми	<ul style="list-style-type: none"> - недостатнє знання кон'юнктури ринку; - невідповідність асортимента ринковому попиту; - помилкова цінова політика; - недосконала асортиментна лінійка; - низька потенційна конкурентоспроможність підприємства в ринковому сегменті.
Соціально-психологічні проблеми	<ul style="list-style-type: none"> - негативні зміни у політиці мотивації персоналу; - "пригнічення" (або активізація) соціальної відповідальності; - відсутність системності корпоративної культури; - низька корпоративна відповідальність; - несприятливий соціально-психологічний клімат; - низький конкурентний рівень зарплати.
Інформаційні проблеми	<ul style="list-style-type: none"> - відсутні (втрачені) можливості у сфері е-комерції; - вимушена інформаційна "перевантаженість"; - незадовільний стан інформаційного забезпечення бізнес-процесів підприємства; - неможливість одержання достовірної, повної й актуальної інформації про стан конкурентного ринку.

Джерело: авторська розробка

З метою виключення можливості дублювання інформації, між визначеними на основі експертного методу показниками було встановлено функціональну залежність та оцінено ступінь кореляційного зв'язку. Відповідно методики проведення кореляційного аналізу до системи показників оцінки рівня внутрішньої антикризової стійкості, було віднесено показники з коефіцієнтом кореляції в діапазоні від -0,5 до 0,5, тобто для яких характерний слабкий зв'язок. Даний підхід обумовлений тим, що включення в систему показників з високим значенням коефіцієнтів кореляції (більш 0,7) вказує на дублювання інформації. На рисунку 1 наведено структурно-логічну послідовність формування системи показників оцінки внутрішньої антикризової стійкості.

Для обґрунтування та апробації системи показників оцінки рівня внутрішньої антикризової стійкості сформовано вибірку сукупності роздрібних торговельних мереж України та Харківської області, які за принципом «оператор торговельної мережі» за територію покриття, поділено на дві групи: національні та регіональні.

Відповідно до даних бухгалтерської та статистичної звітності вибіркової сукупності торговельних мереж, а також результатів експертної оцінки, розраховані значення показників, та, на основі визначеної структурно-логічної послідовності формування системи показників оцінки внутрішньої антикризової стійкості підприємства роздрібною торгівлі (рис. 1), визначено значення коефіцієнтів кореляції. Зазначимо, що якісні показники оцінки антикризової стійкості було оцінено в діапазоні від 1 до 5 балів, де 1 - низький рівень розвитку або впливу показника на антикризову стійкість, 5 - високий рівень розвитку або впливу показника на антикризову стійкість, 2, 3, 4 - відповідно проміжні значення.

Таким чином, за результатами оцінки було сформовано систему показників оцінки рівня внутрішньої антикризової стійкості підприємства роздрібною торгівлі яка, на відміну від існуючих, враховує галузеву специфіку торговельної галузі за групами проблем (управлінських, фінансових, торгово-операційних, маркетингових, соціально-психологічних, інформаційних) та дозволяє на основі встановленої зони внутрішньої антикризової стійкості визначити ключові домінуючі стратегічного розвитку підприємства роздрібною торгівлі з урахуванням внутрішніх здатностей та можливостей.

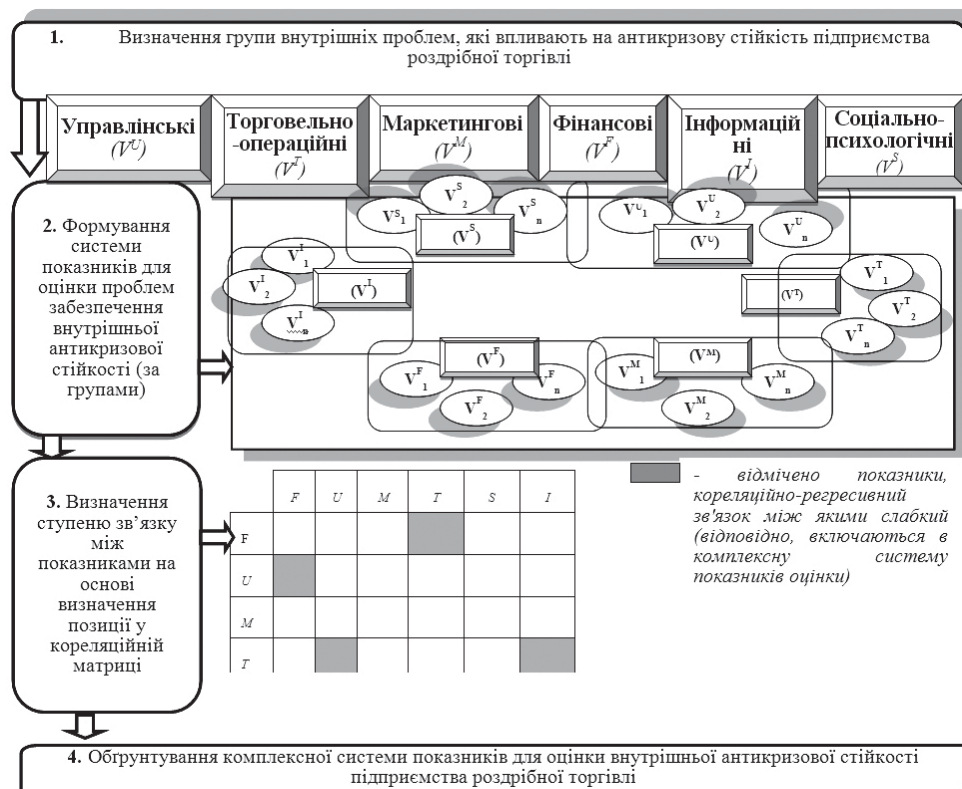

Рис. 1. Структурно-логічна послідовність формування системи показників оцінки рівня внутрішньої антикризової стійкості підприємства роздрібно торгівлі (розроблено автором)

Література:

1. Стратегический менеджмент, А.Т. Зуб. – 4-е изд., перераб. и доп. – М., Издательство Юрайт, 2013. – 375 с.
2. Коюда В.О. Напрями та складові оцінювання антикризової стійкості промислового підприємства., В.О. Коюда, О.М. Костіна., Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: зб. наук. пр.: у 2 вип., Приазов. держ. техн. ун-т. – Маріуполь, 2015. – Вип. 2, Т. 2., С. 39-47.
3. Король В.С. Антикризовий менеджмент в умовах ринкової трансформації економіки: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.02., Король Володимир Степанович; Нац. акад. наук України, Ін-т регіон. дослідж. – Львів, 2001. – 19 с.
4. Коваленко О.В. Антикризове управління: теорія, методологія та механізми реалізації [Текст]: монографія., О.В. Коваленко; Запоріж. держ. інж. акад. – Запоріжжя., ЗДІА, 2011. – 466 с.
5. Рогова В.А. Достижение состояния антикризисной устойчивости в процессе стратегического управления предприятием как необходимое условие эффективной реструктуризации предприятия на этапе посткризисного восстановления., В.А. Рогова., Terra Economicus. – 2013., № 3., Т. 11., С. 69-73.

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ УКРАЇНИ / EURO-INTEGRATION DETERMINANTS OF FINANCIAL SUPPORT OF AGRICULTURAL FORMATIONS COMPETITIVENESS IN UKRAINE

Зеліско І.М., д-р екон. наук, проф., академік Академії економічних наук України Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ, Україна

Учасник конференції

В статті представлено теоретичні аспекти економічної сутності та змістового наповнення понять «фінансові ресурси», «фінансове забезпечення», «конкурентоспроможність». Розкрито особливості фінансового забезпечення аграрних формувань в Україні. Виявлено макро- та мікро-чинники впливу на фінансове забезпечення конкурентоспроможної діяльності аграрних формувань.

Ключові слова: євроінтеграція, фінансові ресурси, управління фінансовими ресурсами, фінансове забезпечення, конкурентоспроможність, аграрні формування, аграрні холдинги, аграрно-промислове виробництво.

The article presents the theoretical aspects of the economic essence and content of the concepts "financial resources", "financial support", "competitiveness". The features of financial support for agrarian formations in Ukraine are revealed. The macro- and micro-factors influencing financial support of agrarian formations competitive activity are revealed.

Keywords: euro integration, financial resources, financial resources management, financial support, competitiveness, agricultural formations, agricultural holdings, agro-industrial production.

Актуальність проблеми. Одним із найважливіших сучасних трендів соціально-економічного розвитку та політичної стабільності в Україні є зростання конкурентоспроможності всіх галузей національної економіки. Аграрна галузь стала локомотивом національної економіки, якій належить провідна роль у формуванні експортного потенціалу, в забезпеченні